

110 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА АКАД. ХРИСТО ДАСКАЛОВ

В развитието на агробиологичната наука както у нас, така и в световен мащаб, неминуемо изпъква делото и научния принос на акад. Хр. Даскалов – виден български и световно известен учен в областта на растителната генетика, селекция и зеленчукопроизводството.

Акад. Христо Даскалов е роден на 18.02.1903 г. в с. Вългевци, Великотърновско, в прогресивно учителско семейство. Началното си образование завършва в с. Миндя, Великотърновско, средното (1917-1921) – във Велико Търново, след което една година е студент по медицина в Букурещ. Любовта му към агробиологичната наука, обаче, го отвежда в Университета “Мартин Лутер” в Хале, Германия (1923-1926), където завършва висше образование по агрономство.

След завръщане в България, трудовата си дейност той започва като агроном-стажант във Велико Търново, но много скоро след това (1927-1928) става ръководител на опитното поле при Опитната станция “Образцов чифлик” (сега – Институт по земеделие и семезнание) край Русе, където едновременно работи и като учител. През 1929 г. е специализант в Генетико-селекционния институт в Свалбоф, Швеция и Биологическия институт в Даалем край Берлин, Германия. Завръщайки се отново в България след специализацията си, през 1930 г. той е назначен за Директор на Опитната станция в Кнежа (сега – Институт по царевицата), а през 1931 г. – за завеждащ отдел “Селекция на пшеницата” в Опитната станция в Садово (сега – Институт по растителни генетични ресурси). През 1932 г. е назначен за директор на Опитната станция по зеленчукопроизводство и оризарство в Пловдив (сега - Институт по зеленчукови култури “Марица”), където работи в продължение на 15 години – до 1946 г. През този период той се посвещава основно на зеленчукопроизводството, генетиката и селекцията, и постига най-забележителните си научни постижения. Не случайно този период се счита за един от най-плодотворните в неговия творчески живот.

През 1946 г. е избран за професор и завеждащ катедра “Зеленчукопроизводство” при Агрономическия факултет на новосъздадения Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”, през 1948 г. – за ректор на същия университет, а през 1950 г. - за първи ректор на новообразувания Висш селскостопански институт “В. Коларов” в Пловдив. На този пост той остава до 1952 г. като проявява изключителен талант при създаването, организирането и изграждането на второто у нас висше учебно заведение в областта на аграрните науки.

През 1952 г. акад. Хр. Даскалов е назначен за директор на Института по растениевъдство, преименуван през 1966 г. в Институт по генетика и селекция на растенията, а през 1976 г. – в Институт по генетика при БАН. В продължение на 25 години (1952-1977), като директор на този институт, той влага много усилия и организаторски талант за доизграждането и развитието на института, който постепенно се превръща в един от центровете на агробиологичната наука както у нас, така и в чужбина. През 2010 г. Институтът по генетика е обединен с Института по физиология на растенията под името Институт по физиология на растенията и генетика при БАН.

За постигнатите научни постижения, приложени в практиката, през 1947 г. акад. Даскалов е избран за член-кореспондент на БАН, а през 1952 г. става редовен член на БАН. От 1955 до 1959 г. е секретар на Отделението за селскостопански науки към БАН, от 1966 до 1972 г. – председател на Академията на селскостопанските науки, а от 1972 до 1982 г. – заместник-председател на БАН.

Най-голям и траен научен интерес акад. Даскалов проявява към изясняване същността на биологичния феномен «хетерозис» и неговото използване в селекцията на културните растения и по-конкретно на домати, използване на междувидовата хибридизация като метод за създаване на селекционен материал с висока комбинативна способност по отношение на стопански важни признаци, повишаване на хранителните и вкусовите качества на плодовете на домати, усъвършенстване на методите за производство на хибридни семена и др.

В резултат на изследванията си в областта на междувидовата хибридизация, които продължават да привличат вниманието на учените и досега, той установява, че линиите домати, получени в резултат на отдалечена хибридизация притежават по-висока обща комбинативна способност по ранозрялост,

продуктивност, жизненост на растенията и качество на плодовете. Впоследствие, чрез хибридизация на тези линии (“№10”, “Пловдивска консерва”, “XXIVa”, “XXIV-2”, “XXIV-13”, “123” и др.) с едроплодни сортове, създава F1 хибридни сортове с висок хетерозисен ефект по стопански важни признаци.

Безспорен научен успех на акад. Даскалов е създаването на първия в света хибриден сорт домати “Заря х Комет” през 1934 г., докато в останалите страни на света създаването на първите хибридни сортове домати е значително по-късно (Япония - 1938, САЩ – 1940, Холандия – 1946, Франция – 1956 и т.н.). През 1949 г. той създава и най-ранозрелия по това време хибрид “№10 х Бизон”, и организира научно-обосновано хибридно производство. Високата ранозрялост на хибрида допринася за големия интерес към него и необходимостта от производство на големи количества хибридни семена за нуждите на производството и пазара не само у нас, но и в редица страни, главно от бившия социалистически лагер. Търсенето и разпространението на хибрида продължава повече от 10 години.

Особено големи са заслугите на акад. Даскалов в създаването на редица хибридни и директни сортове домати (“№10 х Бизон”, №10 х Руджерс”, “Триумф”, “Теста”, “Огоста”, “Кристи”, “Стандарт 69”, “Детерминантна Огоста”, “Директна Огоста”, “Дружба”, “Дружба 1300”, “Бела”, “Венера” и др.) с огромно стопанско значение за страната ни. Значителен е и приносът му в организирането и усъвършенстването на хибридно семеизготовление при доматите. Всичко това значително допринася за широкото разпространение на хибридните сортове в България и дава възможност на страната ни да стане един от крупните износители на домати за прясна консумация по това време. Създава и сортове пипер, патладжан, дини, пъпеши и др. Всички тези сортове зеленчукови култури са истинско богатство за нашето селско стопанство по това време. Ценни са изследванията му в областта на присаждането на растенията, приносите му по въпросите на ранното зеленчукопроизводство и агротехниката при оранжерийното и парниковото зеленчукопроизводство - важна предпоставка за широкото развитие на тези направления в страната ни.

Резултатите от научните изследвания и практическите постижения на акад. Христо Даскалов и колектива му са обобщени в повече от 150 статии, публикувани у нас и в чужбина (на немски, руски, английски и др. езици), и книгите “Хетерозис при доматите”, “Хетерозис и неговото използване в зеленчукопроизводството”, “Генетични изследвания върху качеството при доматите” и др. Те са еднакво ценни както за теорията, така и за практиката, и му донасят световно признание, документирано със стотици цитирания в световната научна литература.

Научните и научноприложни постижения на акад. Даскалов бяха високо оценени както у нас, така и в много други страни. Свидетелство за високата оценка е избора му за почетен член на пет чуждестранни академии на науките и множеството награди, сред които Димитровска награда и Народен деятел на науката.

Едно от изключително ценните качества, които притежаваше акад. Даскалов като учен, беше сполучливото съчетаване на фундаменталните научни изследвания с важните за селското стопанство практически разработки. През целия си творчески живот той е в непосредствена връзка с практиката. Осъществява непосредствени контакти не само с нашите градинари в различни райони на страната, но го познават и градинарите в Унгария, Австрия и много други страни. Контактите с производителите го вдъхновяваха и повишаваха неговия ентузиазъм.

Акад. Даскалов беше не само учен, но и истински организатор на науката – принципен, дисциплиниран, с висока ерудиция. Той е не само успешен директор/ректор на редица научни учреждения, но под негово ръководство в областта на генетиката и селекцията при културните растения беше създадена широка школа от специалисти, които впоследствие станаха достойни последователи на неговото дело.

Днес, 30 години след кончината (04.05.1983 г.) на акад. Христо Даскалов, научните му постижения се използват от много специалисти в областта на генетиката и селекцията на културните растения, а научноприложните му разработки, включително и последните му сортове домати, все още намират приложение в производството.

Високо ценен за своите научни и научноприложни приноси, организаторски качества, ерудиция и човешки добродетели, акад. Христо Даскалов остава запомнен до днес и завинаги.

С признателност и уважение
проф. дсн Живко Данаилов
(ученик на акад. Хр. Даскалов)